

PSIXOLOGIYADA TARBIYA QONUNLARINING ASOSIY TUSHUNCHALARI HAQIDA MA'LUMOTLAR

Turemuratova Aziza Begibaevna

Qoraqalpoq davlat universiteti "Pedagogika va psixologiya" kafedrası assistenti.

azizaturemuratova85@gmail.com

Abdullayeva Muqaddas Sultonovna

Qoraqalpoq davlat universiteti talabasi.

Kutimova Ro'zaxon Hamidjonovna

Qoraqalpoq davlat universiteti talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15232094>

Annotatsiya. Ushbu tezisdá psixologik nazariya va amaliyot nuqtayi nazaridan tarbiya jarayoniga oid qonunlarning mohiyati, ularning psixologik asoslari va shaxs rivojlanishiga ta'siri chuqur tahlil qilinadi.

Tarbiya qonunlari – bu pedagogik faoliyatni psixologik jihatdan ilmiy asoslashda muhim vosita bo'lib, shaxsning ongli faoliyatini, ijtimoiy moslashuvchanligini va axloqiy me'yorlarni egallashini belgilab beruvchi muhim psixologik tamoyillardir. Tezisdá bu qonunlarning tarkibiy tuzilmasi, o'zaro bog'liqligi va tarbiyaviy ta'sir mexanizmlari ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: tarbiya qonunlari, psixologik mexanizm, shaxs rivojlanishi, ijtimoiy moslashuv, axloqiy ong, tarbiyaviy ta'sir, pedagogik psixologiya.

INFORMATION ABOUT THE BASIC CONCEPTS OF THE LAWS OF UPBRINGING IN PSYCHOLOGY

Abstract. This thesis provides an in-depth analysis of the essence of the laws of the educational process, their psychological foundations and impact on personality development from the point of view of psychological theory and practice.

The laws of education are an important tool for the psychological scientific substantiation of pedagogical activity, and are important psychological principles that determine the conscious activity of the individual, social adaptability and the acquisition of moral norms. The thesis sheds light on the structural structure, interrelationships and mechanisms of educational impact of these laws on a scientific basis.

Keywords: laws of upbringing, psychological mechanism, personality development, social adaptation, moral consciousness, educational influence, pedagogical psychology.

KIRISH

Tarbiya psixologiyasi inson ruhiy hayotining eng nozik va murakkab jihatlarini o'rganadigan muhim ilmiy soha sifatida pedagogikaning uzviy tarkibiy qismi hisoblanadi.

Shaxsning axloqiy, estetik, intellektual va ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishda psixologik qonuniyatlarga asoslangan tarbiyaviy faoliyatning o'rni beqiyosdir. Aynan shu nuqtai nazardan olib qaralganda, tarbiya qonunlari nafaqat ta'lim-tarbiya jarayonida, balki shaxsning ijtimoiylashuvi, hayotga bo'lgan munosabatini shakllantirishda ham bosh mezon sifatida xizmat qiladi. Ular orqali tarbiyaviy faoliyatda ishtirok etuvchi subyekt va obyektlar o'rtasidagi o'zaro psixologik ta'sirlar, motivatsion jarayonlar, emotsional holatlar, shaxsiy va ijtimoiy qadriyatlar tizimi tushuniladi.

ASOSIY QISM

Psixologiyada tarbiya qonunlari, odatda, shaxsning rivojlanish ehtiyojlariga mos tarzda yo'naltirilgan ijtimoiy-psixologik ta'sirlar tizimi sifatida izohlanadi. Bunday qonunlar ichki va tashqi omillarning o'zaro uyg'unlashuvi asosida shakllanadi. Ularning psixologik mohiyati shundaki, ular har bir insonning yosh, shaxsiy fazilatlarini, oilaviy va ijtimoiy muhit kabi omillarga asoslangan holda individual tarzda ta'sir ko'rsatadi [1].

Tarbiya qonunlari orasida eng muhimlaridan biri bu tashqi ta'sirlar va ichki faoliyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik qonunidir. Mazkur qonunga ko'ra, tarbiyaviy ta'sir faqatgina tashqi ko'rsatmalar yoki qoidalar orqali emas, balki o'quvchi yoki tarbiyalanuvchining ichki ehtiyojlari, qiziqishlari va motivatsion holatlari orqali amalga oshiriladi. Psixologik jihatdan bu qonun Vygotskiy va Leontyevlar tomonidan ishlab chiqilgan faoliyat nazariyasi bilan bog'liq bo'lib, unda har bir shaxsning faoliyatni idrok etishi va uni anglash darajasi asosiy omil sifatida qaraladi.

Yana bir asosiy qonun bu shaxs taraqqiyotining uzviylik va bosqichma-bosqichlik qonunidir.

Ushbu qonunga binoan, tarbiyaviy jarayonlar inson ruhiyatining tabiiy rivojlanish bosqichlariga muvofiq olib borilishi lozim. Har bir yosh davrida ma'lum psixologik ehtiyojlar, emotsional holatlar, muloqot shakllari va idrok darajasi mavjud bo'lib, tarbiya bu ehtiyojlarga nisbatan mos tarzda qurilishi kerak. Agar tarbiya bosqichlari tabiiylik tamoyiliga zid ravishda olib borilsa, u holda shaxsda kognitiv dissonans, ichki konfliktidan iborat salbiy psixologik holatlar vujudga keladi [2].

Shuningdek, ixtiyoriylik va ongli faoliyat qonuni ham psixologik tarbiyaning markaziy tamoyillaridan biridir. Bu qonun shuni ta'kidlaydiki, shaxs faqatgina ongli ravishda, ichki motivatsiyasi asosida o'zini tarbiyalay oladi.

Majburlov, zo'ravonlik yoki psixologik bosim orqali amalga oshirilgan har qanday tarbiya usuli, vaqtinchalik bo'lsa-da, rad javobi tug'diradi yoki yuzaki ijtimoiy moslashuvni yuzaga keltiradi, biroq bu ichki ruhiy o'zgarishlar bilan kechmaydi.

Tarbiya qonunlarini o'rganishda shaxslararo munosabatlarning psixologik qonunlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxslar o'rtasidagi emotsional-psixologik aloqa, muloqot tili, empatiya darajasi, ishonch va hurmat munosabatlari tarbiya samarasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bu borada D.B. Elkonin, A.A. Bodalev, K. Levin kabi psixologlar o'z tadqiqotlarida tarbiya jarayonidagi muloqotning sotsiopsixologik jihatlariga alohida e'tibor qaratganlar [3].

Shu o'rinda moslashuv qonunini ham alohida ta'kidlash joiz. Bu qonunga ko'ra, tarbiya muhit va sharoitga mos ravishda yangilanib, o'zgarib borishi lozim. Masalan, zamonaviy yoshlar axborot-kommunikatsion texnologiyalar muhitida shakllanayotganligi bois, ularning tarbiyasida yangi yondashuvlar, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli vositalar orqali muloqot va psixologik ta'sir mexanizmlarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega[5-6].

Tarbiya qonunlarining chuqur psixologik mohiyatini anglash uchun, avvalo, inson faoliyatining ichki dinamikasiga asoslangan nazariy yondashuvlar e'tiborga olinishi lozim. Bu nuqtayi nazardan, zamonaviy psixologiyada shakllangan kognitiv-emotsional integratsiya tamoyili tarbiyaviy ta'sirning murakkab tuzilishini izohlashda alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu tamoyilga ko'ra, shaxsga ko'rsatilayotgan tarbiyaviy ta'sirlar nafaqat ong darajasida, balki emotsional rezonans asosida ham qabul qilinadi. Shuning uchun tarbiya jarayonida nafaqat axborotning mazmuni, balki uning taqdim etilish uslubi, pedagogning ruhiy holati, va kommunikatsion uslublari ham asosiy rol o'ynaydi. Chunki psixologik yondashuvda axborotning emotsional fon orqali singdirilishi uning ongda chuqurroq iz qoldirishini ta'minlaydi [4].

XULOSA VA MUNOZARA

Yuqoridagi tahlillar asosida aytish mumkinki, psixologiyada tarbiya qonunlari shaxsning individual va ijtimoiy rivojlanishini chuqur o'rganishga asoslangan murakkab, ko'p qatlamli jarayon sifatida qaraladi. Bu qonunlar orqali tarbiyaviy faoliyatning samaradorligi oshadi, shaxsda barqaror psixologik holat, ijtimoiy moslashuvchanlik va ongli qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi.

Tarbiya qonunlarini chuqur tahlil qilish orqali psixologik-pedagogik faoliyatda samarali strategiyalar ishlab chiqish, shuningdek, har bir shaxsga individual yondashuv asosida ta'sir ko'rsatish imkoniyati yuzaga keladi. Bugungi kunda bu qonunlarning zamonaviy talqini, texnologik taraqqiyot bilan uyg'un holda qayta tahlil qilinishi zarurati mavjud.

REFERENCES

1. Turemuratova, Aziza, Rita Kurbanova, and Barno Saidboyeva. "EDUCATIONAL TRADITIONS IN SHAPING THE WORLDVIEW OF YOUNG PEOPLE IN FOLK PEDAGOGY." *Modern Science and Research* 2.10 (2023): 318-322.
2. Kurbanova, R. J., and B. E. Saidboeva. "MAKTAB VA OILADA ESTETIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING AKSIOLOGIK DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH." *Inter education & global study* 9 (2024): 114-121.
3. Jarilkapovich, Matjanov Aman. "Program Technology for Choosing an Effective Educational Methodology Based on Modern Pedagogical Research in The Educational System." *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS* 6.02 (2025): 30-33.
4. Jarilkapovich, Matjanov Aman. "USE OF PEDAGOGICAL METHODS BASED ON THE MODERN EDUCATIONAL PROGRAM TO INCREASE THE EFFECTIVENESS OF EDUCATION." *European International Journal of Pedagogics* 4.06 (2024): 26-33.
5. Turemuratova, A., and B. Temirbekov. "Mustahkam oilani shakllantirishda yoshlarda naql-maqollardan foydalanishning tarbiyaviy-psixologik ahamiyati." (2022).
6. Turemuratova, A. "Har bir xalqning o'z qadriyati bor." (2021).
7. Turemuratova, A., and J. Asamatdinova. "Talabalar qadriyatqa bag'darlang'anliqti rivajlantiruvda auditoriyadan tis shinig'iwlaridin'roli." (2021).
8. Turemuratova, Aziza, and Kamola Yoldasheva. "PSYCHOLOGICAL CONFIDENTIALITY OF THE FORMATION OF STUDENTS'COLLABORATIVE SKILLS BASED ON MULTI-VECTOR APPROACHES IN EDUCATION." *Modern Science and Research* 4.4 (2025): 262-269.